

Милица Томић

Саветовалиште за мигранте у Бечу

Аустрија

Вера Спасеновић

Филозофски факултет

Универзитет у Београду

Емина Хебиб

Филозофски факултет

Универзитет у Београду

UDK - 373.51.014.5(436)

37.035.3

DOI: 10.5937/nasvas1501131T

Прегледни рад

НВ год. LXIV 1.2015

Примљено: 25. 12. 2014.

Прихваћено за штампу: 25. 02. 2015.

ДУАЛНИ МОДЕЛ СРЕДЊЕГ СТРУЧНОГ ОБРАЗОВАЊА: ПРИМЕР АУСТРИЈЕ¹

Апстракт *Дуално образовање, као облик остваривања средњег стручног образовања, подразумева да се образовање и обука одвијају на две локације – у школи и у предузећу (компанији, организацији), као и да те две установе заједно учествују у реализацији стручног образовања. Рад садржи приказ и анализу начина функционисања дуалног образовања у Аустрији. У оквиру тога, посебна пажња је усмерена на законску регулативу у овој области, начин остваривања дуалног образовања, проходност кроз систем и перспективе младих на тржишту рада. Међу кључним одликама дуалног образовања, које се уједно сматрају и факторима којима се приписује његова успешност, издвајају се: активна улога социјалних партнера у конципирању и реализацији стручног образовања; интензивна и квалитетна практична настава/обука; системска повезаност стручних школа и предузећа која пружају обуку; усклађеност понуде образовних профила са потребама тржишта рада; систем подстицаја предузећима за пружањем стручне обуке; јасно успостављена легислатива и постојање система стручне квалификације. У раду се указује и на изазове са којима се суочава дуално образовање.*

Кључне речи: *средње стручно образовање, дуално образовање, Аустрија.*

1 Рад је реализован у оквиру пројекта *Модели процењивања и стратегије унапређивања квалитета образовања у Србији, 2011-2014*, (бр.179060) Института за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

DUAL MODEL OF VOCATIONAL EDUCATION: AUSTRIAN EXAMPLE

Abstract

Dual education, as a form of secondary vocational education means that education and practical training are held on two locations - in school and in a company (organization, factory) and that these two institutions jointly participate in the realization of vocational education. The paper presents an account of the functioning of dual education in Austria. In that framework special attention was paid to law regulations in this field, the modes of dual education, progression through the system and the perspectives of the young in the labour market. Among the key features of dual education which are, at the same time, considered the factors of its successfulness, the following stand out: active role of social partners in the conceptualization and realization of vocational education; intensive practical training of high quality; systemic interrelatedness of vocational schools and firms where practical training is provided, the compliance of the offer of educational profiles and the needs of labour market; the system of stimulation for the firms that provide professional training for students, clear legislation and the system of professional qualifications. Yet, the challenges of dual educations are not neglected in the paper.

Keywords: *secondary vocational education, dual education, Austria.*

ДВОЙНАЯ МОДЕЛЬ СРЕДНЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ОПЫТ АВСТРИИ

Резюме

Двойное образование как форма осуществления среднего профессионального образования предполагает, что образование и обучение проходят в двух местах – в школе и на предприятии (компании, организации), и что эти два учреждения совместно участвуют в реализации среднего профессионального образования. Статья содержит обзор и анализ функционирования двойного образования в Австрии. Особое внимание уделяется действующему законодательству в этой области, способу реализации двойного образования и возможности молодежи на рынке труда. Среди ключевых характеристик двойного образования, которые также считаются факторами его успешности, являются: активная роль социальных партнеров в разработке и осуществлении профессионального образования, интенсивное и качественное практическое обучение, системные связи образовательных училищ и предприятий, на которых проходит практика, соответствие образовательных профилей с потребностями рынка труда, система стимулов для предприятия, предоставляющие профессиональное образование, наличие четко установленного законодательства, регламентирующего область профессиональной квалификации. В статье указывается на проблемы, стоящие перед двойным образованием.

Ключевые слова: *среднее профессиональное образование, двойное образование, Австрия.*

Увод

Интензивне промене друштвених и економских прилика на глобалном нивоу условиле су промене у образовним системима бројних земаља. У фокусу образовних политика многих европских држава током протеклих година нашло се питање реформе и унапређивања средњег образовања, посебно модернизације средњег стручног образовања. Стручно образовање је препознато као сегмент образовног система који може допринети остваривању веће запослености, економском развоју и конкурентности, с обзиром на то да је њиме обухваћен велики број младих и да оно представља непосредну везу са тржиштем рада (CEDEFOP, 2014). Повећањем броја особа које стичу више средње образовање и улагањем у усвајање потребних компетенција у оквиру променљивих услова на тржишту рада јачају се људски ресурси у борби против незапослености (OECD, 2013b). При томе, сматра се да није пресудна висина финансијских средстава која се улажу у образовање, већ стратегије и начини остваривања образовне политике у домену стручног образовања.

Аустрија је једна од земаља за коју се сматра да има разноврстан, флексибилан и успешан систем средњег стручног образовања. Оно што је посебно карактеристично за средње стручно образовање у Аустрији јесте развијен дуални систем образовања. Показатељи релевантних економских, привредних и образовних перформанси земаља са дуалним моделом стручног образовања једнозначно указују на релативно ниску и стабилну стопу незапослености младих и релативно безболан пролазак кроз економску кризу током претходних година (CEDEFOP, 2014).

У намери да се образовни систем усклади са стањем и потребама привреде, у Србији је у оквиру реформе средњег стручног образовања однедавно започет пројекат развоја дуалног система образовања, увођењем мањег броја нових образовних профила, али и са тенденцијом да се тај број прошири (Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, 2014). Искуства земаља са вишедеценијским разрађеним системом дуалног образовања могу бити веома корисна у процесу развоја и примене овог модела образовања у нашој средини.

Имајући наведено у виду, определили смо се да у овом раду прикажемо и анализирамо начин функционисања дуалног образовања у Аустрији. Посебна пажња усмерена је на законску регулативу у овој области, начин остваривања дуалног образовања, проходност кроз систем и перспективе младих на тржишту рада. Такође, указује се на предности и изазове остваривања дуалног система средњег стручног образовања.

Средње стручно образовање као део система образовања

Структура, организација и начин одвијања средњег образовања разликују се у различитим образовним системима. Док је у неким земљама средње образовање намењено ученицима узраста од 11/12 до 18/19 година, у другима оно започиње

на узрасту од 15 или 16 година. У првом случају, средње образовање углавном обухвата два циклуса или ступња – ниже и више средње образовање (ISCED 2 и 3)², од којих први ступањ припада обавезном образовању, а други је по правилу необавезан (Spasenović, 2013). У другом случају, средње образовање обично следи након завршетка јединственог и неподељеног обавезног образовања и траје најчешће три или четири године (ISCED 3).

Обавезно образовање, било да обухвата два ступња (основно и ниже средње образовање) или се остварује као јединствена структура, скоро у свим образовним системима има општеобразовни карактер и не нуди стручно образовање у виду непосредне припреме за конкретно занимање и рад. С друге стране, на нивоу (вишег) средњег образовања постоје различити облици и путеви стицања средњег образовања, различити типови и врсте средњих школа, као и разноврсне квалификације које се могу стећи. Грубо гледано, основна подела на нивоу (вишег) средњег образовања врши се између програма: (а) општег образовања, које припрема ученике за даље образовање на терцијарном нивоу и (б) стручног образовања, које припрема ученике и за свет рада и за наставак школовања. У оквиру ова два типа често постоје и подтипови (опште академско образовање, опште стручно образовање итд.).

Функција стручног образовања, посматрано из шире социјално-економске перспективе, јесте оспособљавање квалитетне и компетитивне радне снаге која треба да допринесе економској стабилности и напретку. У ужем смислу, основна функција стручног образовања јесте да обезбеди стицање тржишно препознатљивих знања и вештина, као и да омогући приступ запошљавању, заради, социјалној партиципацији и даљем учењу. Последњих година политике образовања све више истичу могућност запослења као крајњи циљ стручног образовања, што подразумева сталну конкурентност појединца на тржишту рада имајући у виду потребна знања, вештине и компетенције. Могућност запослења у том смислу захтева од особа не само да поседују стручне компетенције, већ и да су проактивни, предузимљиви и спремни на промену каријере (Despotović, 2010).

Организација и начин остваривања средњег стручног образовања могу имати различите модалитете. У већини случајева стручно образовање се реализује у стручним школама, што укључује организовање практичне наставе у самим школама и/или стручне праксе у компанијама/организацијама. С друге стране, у неким европским земљама, пре свега Аустрији, Немачкој и Швајцарској, доминантно се јавља модел стручног образовања који се одвија у дуалној форми. Дуално образовање подразумева да се велики део образовања и обуке одвија у компанијама/организацијама (дакле на радном месту), где се ученицима непосредно омогућава стицање компетенција потребних за обављање одређеног посла или занимања.

2 Према Међународној стандардној класификацији образовања (International Standard Classification of Education – ISCED) (UNESCO, 2012).

Заступљеност стручног у односу на опште образовање на средњошколском нивоу разликује се међу земљама. У појединим земљама, као што су Аустрија, Немачка, Белгија и Чешка, знатно више од половине ученика једне генерације (чак и до 80%) одлучује се за неки вид стручног образовања, док у другим преовладавају општеобразовне средње школе (нпр. на Кипру, у Мађарској, Литванији, Уједињеном Краљевству, Грчкој), а проценат оних који се одлучују за стручно образовање износи од 10 до 35 одсто (European Commission, 2012). У земљама где се мање ученика опредељује за стручно образовање, атрактивност и углед овог типа образовања нису високи, па се стручно образовање често перципира као „други избор“ за ученике са слабијим постигнућима (European Commission, 2012). Насупрот томе, управо земље са развијеним системима средњег стручног образовања, нарочито са дуалним моделом образовања, бележе висок ниво могућности запослења, односно нижу стопу незапослености младих у односу на земље са претежно школским моделима стручног образовања³.

Дуално образовање као облик остваривања средњег стручног образовања

Кључна одлика дуалног система или дуалног модела средњег стручног образовања јесте да се образовање и обука одвијају на две локације – у школи и у предузећу (компанији, организацији), као и да те две установе заједно учествују у реализацији стручног образовања. Такође, удео стручне праксе је далеко већи у дуалном моделу стручног образовања у односу на програме стручног образовања који се остварују у средњим стручним школама. Иако више европских земаља у свом образовном систему предвиђа могућност стицања стручних квалификација комбиновањем теоријског и практичног образовања – између осталих Холандија, Финска, Норвешка, Француска, Пољска, Исланд и Мађарска – проценат ученика једне генерације који се одлучују за овакав модел образовања је у наведеним земљама релативно низак (5–20%), а и удео практичне наставе је различит. С друге стране, у појединим земљама проценат ученика одређеног узраста који стичу стручно образовање у оквиру дуалног модела је прилично висок (у Швајцарској око 60% ученика, а у Аустрији, Немачкој и Данској око 40%) (Bliem, Schmid & Petanowitsch, 2014; OECD, 2013b).

За стручно образовање које се састоји из комбиновања, односно смењивања учења у школи и на радном месту, у енглеском језику се користи термин *apprenticeship*, а у немачком језику *Duale Ausbildung*, при чему је у Аустрији уобичајен

³ Рецимо, подаци за 2013. годину показују да се Аустрија са 9,2% незапосленог становништва старости испод 25 година налази у врло повољној позицији у односу на ЕУ-28 (EUROSTAT, 2014). Такође, посматрајући удео становништва старости од 15 до 64 године чији минималан степен образовања одговара нивоу ISCED 3 или 4, тј. подразумева завршено (више) средње или послесредње нетерцијарно образовање (а то је око 60%), Аустрија се налази у самом врху у поређењу са другим OECD земљама (OECD, 2013b).

и назив *Lehre*. Европски центар за развој стручног образовања (CEDEFOP) под овим појмом подразумева облик стручног образовања у коме се систематски смењују учење на радном месту и у школи, односно образовном центру. Послодавац се путем уговора обавезује да ученика обучава у одређеној струци и обезбеђује му финансијску надокнаду (European Commission, 2012). Треба нагласити, ипак, да не постоји јединствено прихваћена дефиниција *apprenticeship*, односно појма дуални систем, што не треба да чуди ако се има у виду разноврсност начина остваривања дуалног образовања у различитим земљама.

У сваком случају, осим доминантне усмерености на практично оријентисан процес образовања, важни су и други критеријуми, тј. елементи на основу којих се стручно образовање одређује као дуално: (а) оно спада у формално образовање којим се стиче друштвено призната диплома/квалификација; (б) подразумева теоријско образовање у школи, а практичну обуку на радном месту; (в) уговором је уређен однос између ученика и предузећа; (г) добија се новчана надокнада за рад; (д) надлежност у конципирању и реализацији програма образовања и обуке имају школе, послодавци и социјални партнери (Bliem, Schmid & Petanowitsch, 2014).

Дуални модел средњег стручног образовања у Аустрији: стање и перспективе

Сва деца која живе у Аустрији подлежу деветогодишњој школској обавези која почиње када дете наврши шест година. Обавезно образовање обухвата основно (ISCED 1) и ниже средње образовање које се одвија у различитим типовима школа (ISCED 2), у укупном трајању од осам година. Уз то, предвиђена је још једна (девета) година школовања, с којом се, на узрасту од 15 година, завршава обавеза похађања школе. Након основног и нижег средњег образовања, ученици могу да похађају: гимназију (*Allgemeinbildende höhere Schule – AHS*), у трајању од четири године, односно могу да наставе образовање у гимназији започето на нижем средњем нивоу; вишу стручну школу (*Berufsbildende Höhere Schule – BHS*), која траје пет година; средњу стручну школу (*Berufsbildende mittlere Schule – BMS*), која, зависно од програма, траје од једне до четири године и дуално образовање (*Duale Ausbildung*), чија дужина варира од две до четири године. Поред тога, постоји и једногодишња политехничка школа, коју, после осам година школовања, углавном уписују ученици који не планирају да наставе образовање након што заврше ту обавезну девету годину школовања или они ученици који намеравају да наставе образовање у оквиру дуалног система. Иако за пријем у дуални облик образовања није услов претходно завршена политехничка школа, шансе су у том случају веће (Institut für Bildungsforschung der Wirtschaft, 2013).

Законска основа функционисања дуалног модела образовања у Аустрији

Регулатива која се односи на организацију и функционисање дуалног образовања у Аустрији обухвата Закон о дуалном стручном образовању из 1969. године (*Berufsausbildungsgesetz – BAG*), Уредбу о предузетништву из 1994. године (*Gewerbeordnung*), као и уредбе о појединачним занимањима (*Ausbildungsordnung*) (Bliem, Schmid & Petanowitsch, 2014). Наведеним правним актима регулишу се питања начина спровођења образовања и обуке, али и критеријуми под којима предузећа/организације могу да учествују у образовању, критеријуми за пријем ученика у ученичко-радни однос⁴, правила о уговору између предузећа и кандидата, као и питања везана за завршни испит. За свако занимање Министарство привреде прописује посебну уредбу (*Ausbildungsverordnung*) којом се дефинишу захтеви и начин остваривања образовања и обуке за дато занимање. Покрајинска влада и покрајински огранци Привредне коморе су надлежни за саму реализацију дуалног образовања које се одвија на радном месту и у школи (Bliem, Schmid & Petanowitsch, 2014).

За разлику од ученика који стручно образовање стичу само у школама, ученици се у дуалном образовању налазе у радном односу. Ученички уговор (*Lehrvertrag*) је документ којим се регулишу права и обавезе ученика и предузећа у дуалном средњем стручном образовању. Уговор се мора склопити најкасније три недеље након почетка образовања, тј. радног односа, и мора бити закључен у писменој форми и прослеђен Одељењу за ученике у дуалном образовању при Привредној комори (*Lehrlingsstelle der Wirtschaftskammer*). Уговор садржи све релевантне податке о компанији/организацији и ученику, као и о трајању ученичко-радног односа, радном времену и одморима, похађању школе за ученике у дуалном образовању (*Berufsschule*) и висини ученичке плате (BMWfJ, 2012).

Ученици заинтересовани за дуално образовање сами траже предузеће/компанију у којој ће имати практичну обуку. При тражењу ученичког/радног места кандидати се ослањају на конкурсе Завода за запошљавање (AMS), који посредује између предузећа која траже ученике и заинтересованих за дуално средње стручно образовање, али користе и друге могућности (праћење огласа у медијима; самоиницијативно аплицирање код предузећа и сл.).

Дуално образовање кофинансирају предузетници (који сnose већи део трошкова, улагањем у обуку ученика и обезбеђивањем ученичке плате) и држава, која финансира стручне школе за ученике дуалног образовања (Bliem, Schmid & Petanowitsch, 2014). Предузетницима и компанијама које учествују у дуалном образовању обезбеђене су одређене олакшице у пословању. Финансијске погодности подразумевају смањење пореске стопе на профит и ослобађање од плаћања доприноса за здравствено осигурање ученика током прве две године обуке,

4 *Lehrverhältnis* представља однос између ученика и послодавца у дуалном стручном образовању и регулисан је ученичким уговором (*Lehrvertrag*). Ради лакшег разумевања у раду се користи синтагма ученичко-радни однос.

као и рефундирање дела ученичке плате (BMWFI, 2012). Осим тога, предузећима која образују одрасле ученике и ученике са тешкоћама у развоју, као и онима који ученике шаљу на праксу у иностранство, на располагању стоје бројни модели финансијске потпоре од социјалних партнера и владе (Dornmayr & Löffler, 2014).

Висина надокнаде коју ученици добијају током трајања обуке (*Lehrlingsentschädigung*) регулисана је колективним уговорима за појединачне групе занимања и исплаћује се током целокупног трајања ученичко-радног односа (BMWFI, 2012).

Реализација образовања и обуке у оквиру аустријског дуалног модела образовања

Припрема ученика за избор занимања почиње знатно пре завршетка обавезног образовања. Током нижег средњег образовања доста пажње се посвећује професионалној оријентацији – на пример, у *Hauptschule* су за професионалну оријентацију предвиђена по 32 часа годишње у последња два разреда, а садржаји и активности из ове области се реализују у оквиру различитих наставних предмета (*Lehrplan der Hauptschule*, 2000). Поред тога, ученицима на располагању стоје центри за информисање о занимањима при Заводу за запошљавање, могућност посете предузећима, као и многи други пројекти намењени професионалном информисању и саветовању. Ове иницијативе финансира и савезни буџет, али и локалне самоуправе и покрајинске владе.

Заинтересовани за дуално средње стручно образовање у Аустрији тренутно могу да се одлуче за једно (или више) од укупно 199 занимања (*Institut für Bildungsforschung der Wirtschaft*, 2013). За већину занимања (131) образовање траје три године. Међу понуђеним занимањима је и девет модуларно конципираних (састоје се из основног и најмање једног главног модула и/или специјалног модула). Образовни профили који се нуде у оквиру дуалног модела обухватају широку лепезу занимања, од оних практичних, мануелних или занатских (педикир, столар, зидар итд.) до занимања у области администрације (банкарски службеник, књиговођа итд.) и технике и технологије (мехатроничар, ваздухопловни механичар, техничар информатике итд.).

Иако се кроз дуално образовање стичу и теоријска знања и практичне вештине, оно је ипак доминантно практично оријентисано. Као што је већ поменуто, образовање и обука се одвијају у школи и на радном месту, тј. компанији или предузећу (*Betrieb*). Отприлике око 75 одсто времена ученици проводе у предузећу, а 25 одсто у школи (BMWFI, 2012). Наиме, једном до два пута недељно или похађањем блок-наставе у одређеним временским интервалима стичу се теоријска знања у школи (*Berufsschule*). Школе са понудом одређених образовних профила нису у свим регионима једнако заступљене, тако да се у већим градовима настава углавном похађа сваке недеље, док је у унутрашњости уобичајена блок-настава. Док су у школи наставници ти који су стручно оспособљени за подучавање, у предузећима су то инструктори за обуку ученика (*Lehrberechtigte, AusbilderInnen*).

У већим компанијама инструктори се баве искључиво обуком ученика, а у мањим предузећима су то запослени који имају и друга професионална задужења (Kugl, 2004). Да би обављали ову улогу, потребно је да имају положен испит за инструктора, да су похађали специјални курс или да имају положен мајсторски испит (Institut für Bildungsforschung der Wirtschaft, 2013).

Током практичног оспособљавања, од ученика се очекује да упознају процес рада и да стекну одговарајућа стручна знања и вештине, али и да овладају ширим спектром способности и вештина неопходним за успешно функционисање у радном окружењу (нпр. способност тимског рада, социјално-комуникационе вештине, вештине решавања конфликта, адекватан однос према обавезама и радним задацима итд.) (Kugl, 2004).

Распоред обавеза ученика у дуалном образовању битно се разликује од оног који је одређен за ученика у регуларној школи. У радно време спада време проведено на радном месту и школи и оно не сме износити више од осам сати дневно, тј. више од 40 сати недељно. У посебним ситуацијама, дневно радно време може да се продужи на 9,5 часова, али у току недеље ученик сме да оствари највише три прековремена сата (Wirtschaftskammer Österreich, 2013). Као и свим запосленима, и ученицима у дуалном образовању омогућено је право на годишњи одмор од 25 радних дана током једне године. За време летњег распуста, ученици се ослобађају наставе у школи. Иако је у принципу рад ученика у дуалном образовању празником, недељом и ноћу забрањен, код одређених занимања (нпр. пекари, кувари) то је незаобилазно (Kammer für Arbeiter und Angestellte für Wien, 2014).

На крају дуалног образовања полаже се завршни испит (*Lehrabschlussprüfung*) којим се проверава да ли су кандидати усвојили сет знања и вештина потребних за обављање одговарајућег посла. Испитну комисију, која се састоји од три испитивача, именује Привредна комора. Садржај завршног испита за свако појединачно занимање регулисан је Одредбама о завршном испиту (*Die Prüfungsordnungen für die Lehrabschlussprüfungen*) које доноси Министарство привреде (RIS – Berufsausbildungsgesetz, 1969). Завршни испит се састоји из теоријског и практичног дела, с тим што се кандидати ослобађају теоријског дела уколико су остварили позитиван успех у школи (*Berufsschule*). Практични део се даље дели на писмени и усмени део. Док се писмени део односи на специфична знања везана за дато занимање, усмени део је окренут пракси. Тако се усмени део завршног испита код мануелно-производних занимања, попут електроинсталатера, састоји из практичног рада и стручног разговора са комисијом (где се очекује да кандидат понуди решење за неку проблемску ситуацију), а код других, као што је банкарски службеник, испит садржи решавање практичне ситуације, тј. задатка и стручни разговор (BMWFW, 2014). Процент успешности на завршном испиту се последњих 10 година креће од 82,1% до 84,4% (Dornmayr & Nowak, 2013).

Ученици који стичу образовање у оквиру дуалног система имају и могућност полагања матурског испита (од 1997. године, с одређеним изменама 2008. године). На овај начин је ученицима дата шанса за наставак школовања на факултетима

и високим струковним школама (Hölbl & Meschnigg, 2013). Намера просветне и привредне политике је у првом реду била да се ученицима који су стручне квалификације стекли у оквиру дуалног модела омогући лакша проходност, али и да се дуално средње стручно образовање учини атрактивнијим за младе и да се побољша његов статус у систему. Наиме, ученици имају могућност да се, паралелно с одвијањем дуалног образовања, путем похађања посебних курсева припремају за стручну матуру (*Berufsmatura*). Они треба да положе испите из матерњег језика, математике, страног језика и стручног предмета који је у складу са позивом за који се припремају. Сви испити, осим последњег, могу се полагати у току трајања дуалног образовања, док се испит из стручног предмета може полагати тек после успешно обављеног завршног испита и након навршене 19. године (BMWFJ, 2012). Исто тако, могуће је полагање матурског испита после завршеног дуалног образовања, али се у том случају припремни курсеви плаћају.

Закон о дуалном стручном образовању такође предвиђа да се особама које су стекле стручно образовање у школи пружи могућност изједначавања квалификација с оним стеченим у оквиру дуалног образовања. Тако ће се особи која је, рецимо, завршила вишу или средњу хемијску школу признати квалификација хемијског лаборанта из дуалног система, а уколико се ова особа интересује за неко од сродних занимања (нпр. рециклирање смећа) и жели да се образује у дуалном облику, признаје се део школског образовања. Ова могућност је пре свега важна за оне који желе да промене професију и да стекну нове квалификације (RIS – Berufsausbildungsgesetz, 1969).

У последњих десет година највећи број ученика у дуалном образовању одлучио се за неко од занимања из области обраде метала и машинства (WKO Lehlingsstatistik, 2014). С једне стране, то говори о интересовању кандидата за ове послове, а с друге стране о понуди привредног сектора и спремности предузећа да оспособљавају нову радну снагу. Занимања из области трговине, грађевинарства и администрације такође се налазе на врху листе најчешће бираних. У последњих четрдесетак година заступљеност девојака у дуалном образовању релативно је стабилна и креће се око трећине укупног броја ученика (Dornmayr & Nowak, 2013). Девојке се претежно одлучују за трогодишње дуално образовање и за услужна занимања, док се интересовања младића концентришу око металских и електро занимања.

Перспективе ученика из дуалног система образовања на тржишту рада у Аустрији

По истеку радно-ученичког односа, предузетник је по закону обавезан да ученика задржи у радном односу још три месеца, док је код појединих група занимања, на основу колективних уговора, овај рок дужи (GPA-GPJ, 2014). Да ли ће ученик заиста ступити у радни однос у предузећу у коме је стекао образовање, зависи пре свега од потреба дате компаније и не постоји законско право за остваривање ове могућности.

Планирање и спровођење активне политике запошљавања у Аустрији спроводи се у договору са социјалним партнерима како на савезном и покрајинском, тако и на регионалном нивоу. Ради лакшег праћења активности на тржишту рада, Министарство рада је заједно са Заводом за запошљавање и Заводом за статистику установило Мониторинг програм за праћење каријерног развоја после стеченог формалног образовања (*Bildungsbezogenes Erwerbskarrierenmonitoring – BibEr*). Снимање стања се обавља 18 месеци после стечене формалне квалификације. Подаци из последњег извештаја, који се односи на ученике који су образовање стекли школске 2009/2010. године, показују да се 75% особа са стеченим квалификацијама из дуалног система налази у радном односу, за разлику од особа са завршеном средњом стручном школом (40%) или вишом стручном школом (43%) (Dornmayr & Löffler, 2014: 144).

Предности и изазови дуалног образовања

Као један од значајних фактора успешне привреде и релативно ниске и стабилне стопе незапослености младих у појединим земљама (као што су Аустрија, Немачка и Швајцарска) наводи се управо постојање квалитетног стручног образовања, у оквиру кога дуални модел заузима значајно место (European Commission, 2012). С друге стране, треба нагласити да су земље које имају развијен систем дуалног образовања управо оне земље које имају веома развијену привреду.

Основна предност дуалног модела је у томе што пружа младима озбиљну и темељну практичну обуку, тј. обезбеђује им током школовања стицање практичног искуства кроз непосредно радно ангажовање, што за резултат има квалитетно оспособљене раднике који су развили потребне стручне компетенције. Комбиновање учења у школи са практичном обуком у предузећу скраћује време увођења у посао и олакшава адаптацију на радно окружење и радне активности. Сматра се да дуално образовање може брзо да одговори на промене у технологији и привреди, као и да га карактерише флексибилност и променљивост у складу са потребама послодаваца и тржишта рада (OECD, 2013a; 2013b). Укљученост великог броја социјалних партнера у конципирање и реализацију дуалног образовања је такође још једна од повољних околности, чиме се олакшава увођење иновација, поспешује продуктивност и ефикасније одговара на потребе економије и друштва. Посматрано из перспективе ученика, могло би се рећи да се интересовање за дуално образовање заснива на широкој понуди занимања, добрим шансама на тржишту рада и, наравно, на могућност остваривања зараде већ током школовања (Bliem, Schmid & Petanowitsch, 2014).

Упркос својој ефикасности, дуално образовање се суочава и с одређеним изазовима. Док истраживања потврђују да је сам трансфер у свет рада лакши за ученике из дуалног система у поређењу са онима који су се определили за друге облике средњег образовања, подаци везани за дугорочну запосленост, вишу

зараду у каснијем добу и осигурано радно место су мање једнозначни (Steedman, 2005, према: European Commission, 2012). Наиме, иако су на почетку свог радног века спремније за тржиште рада, особе које су стекле дуално образовање током времена губе трку у погледу потребних компетенција у односу на оне који су стекли стручно образовање у школама или терцијарним образованим установама (Ludwig & Pfeiffer, 2005, према: European Commission, 2012).

Критика која се упућује дуалном моделу образовања односи се и на то да знања и вештине стечене у једној компанији/организацији не морају нужно бити корисне и применљиве и на другим радним местима, без обзира да ли се ради о истом или различитом подручју рада. Очигледно је веома важно усвајање компетенција везаних за конкретно занимање, али је исто тако важно усмерити се на развој оних способности и вештина које су значајне за стицање нових знања која ће доћи до изражаја у променљивим друштвеним и економским околностима и другачијем контексту од оног у којем су настала.

Један од проблема је и тај што опада број предузећа/организација које учествују у образовању ученика у дуалном систему (ILO, 2012). Наиме, иако у принципу свака компанија може да обучава будуће раднике, све мање њих се одлучује да се ангажује по том питању. Мањој заинтересованости предузећа за склапање ученичко-радног односа доприносе савремене економске и технолошке промене и, сходно томе, измењене потребе тржишта рада, затим притисак на компаније у погледу постизања све веће конкуритивности, као и процена добити коју компаније укључене у дуално образовање имају у односу на уложене ресурсе. Стога је осмишљен и низ мера којима се послодавци, тј. компаније подстичу да се укључе, међу којима су следеће: постојање пореских олакшица, једноставна бирократска/административна процедура, добра информисаност свих страна и размена информација, мотивисање добрих ученика да аплицирају итд.

Уместо закључка

Анализе средњег стручног образовања у земљама које имају развијен дуални модел указале су на бројне позитивне стране овог вида образовања и обуке. Међу кључним одликама дуалног образовања, које се уједно сматрају и факторима којима се приписује његова успешност, издвајају се: активна улога социјалних партнера у конципирању и реализацији стручног образовања; добро осмишљена, интензивна и квалитетна практична настава/обука; системска повезаност стручних школа и предузећа која пружају обуку; усклађеност понуде образовних профила са потребама тржишта рада; систем подстицаја предузећима за пружање стручне обуке; јасно успостављена легислатива, постојање система стручне квалификације, континуирана професионална оријентација итд.

Ове одлике се могу схватити као претпоставке успешног функционисања стручног образовања, које важе и за оне образовне системе који немају развијен дуални модел образовања или, пак, планирају да развију дуално образовање које

одговара специфичностима домаћег привредног и образовног система. Иако искуства других могу бити драгоцене, треба нагласити да се решења која су се у одговарајућим образовним системима показала као успешна нити могу нити их треба директно преузимати или копирати, већ се на њих може гледати као на примере добре праксе које треба пажљиво анализирати приликом разматрања питања како унапређивати одређени сегмент образовања у својој земљи. Уз то, треба имати у виду чињеницу да досадашња искуства показују да целовито разрађен дуални систем средњег стручног образовања могу у потпуности да подрже само земље које имају веома јаку привреду.

Литература:

- Bliem, W., Schmid, K. & Petanowitsch, A. (2014). *Erfolgsfaktoren der Dualen Berufsbildung. Transfersmöglichkeiten*. Wien: Institut für Bildungsforschung der Wirtschaft - IBW.
- BMWFJ (2012). *Die Lehre: Duale Berufsausbildung in Österreich*. Wien: Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend.
- BMWFJ (2014). *Ausbildungsvorschriften und Prüfungsordnungen*. Retrieved August 11, 2014 from the World Wide Web
<http://www.bmwfj.gv.at/Berufsausbildung/LehrberufeInOesterreich/Seiten/AusbildungsvorschriftenundPruefungsordnungen.aspx>
- CEDEFOP (2014). *Macroeconomic Benefits of Vocational Education and Training*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Despotović, M. (2010). *Razvoj kurikuluma u stručnom obrazovanju: pristup usmeren na kompetencije*. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Dornmayr, H. & Löffler, R. (2014). *Bericht zur Situation der Jugendbeschäftigung und Lehrlingsausbildung in Österreich 2012-2013*. Wien: Institut für Bildungsforschung der Wirtschaft – IBW.
- Dornmayr, H. & Nowak, S. (2013). *Lehrlingsausbildung im Überblick 2013: Strukturdaten, Trends und Perspektiven*. Wien: Institut für Bildungsforschung der Wirtschaft – IBW.
- European Commission (2012). *Apprenticeship Supply in the Member States of the European Union*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- EUROSTAT (2014). *Database: Labour market*. Retrieved September 18, 2014 from the World Wide Web
<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- GPA-GPJ (2014). *Lehrverhältnis, Lehrvertrag, Berufsbild & co*. Retrieved October 20, 2014 from the World Wide Web
http://www.jugend.gpadjp.at/servlet/ContentServer?pagename=A01/Page/Index&n=A01_3.1&cid=1245676399379
- Hölbl, A. & Meschnigg, K. (2014). *Duale Ausbildung in Österreich: Tradition, Vielfalt und permanenter Innovationsbedarf. Wissenplus*, No. 3, 11-12.
- ILO (2012). *Overview of Apprenticeship Systems and Issues: ILO Contribution to the G20 Task Force on Employment*. Geneva: International Labour Office, Skills and Employability Department.

- Institut für Bildungsforschung der Wirtschaft (2013). *Lehrberufe in Österreich*. Wien: BMWFW/WKO.
- Kammer für Arbeiter und Angestellte für Wien. (2014). *Lehrlings – und Jugendschutz am Arbeitsplatz*. Wien: Kammer für Arbeiter und Angestellte für Wien.
- Kugi, E. (2004). Duale Berufsausbildung – Veränderungen und Herausforderungen. In F. Verzetnitsch, P. Schlögl, A. Prischl & R. Wieser (Hrsg.), *Jugendliche zwischen Karriere und Misere* (pp. 67-77). Wien: Verlag des ÖGB.
- Lehrplan der Hauptschule*. (2000). Retrieved July 20, 2014 from the World Wide Web <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20000676>
- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (2014). Ministri Sertić i Verbić o dualnom sistemu obrazovanja. Retrieved December 10, 2014. from the World Wide Web <http://www.mpn.gov.rs/vesti/1508-ministri-sertic-i-verbic-o-dualnom-sistemu-obrazovanja>
- OECD (2013a). *Reviews of Vocational, Education and Training: A Skills beyond School Review of Austria*. Paris: OECD Publishing.
- OECD (2013b). *Education at a Glance 2013: OECD – Indicators*. Paris: OECD.
- RIS – Berufsausbildungsgesetz (1969). *Gesamte Rechtsvorschrift für Berufsausbildungsgesetz*. Retrieved August 25, 2014 from the World Wide Web <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10006276>
- Spasenović, V. (2013). *Školski sistemi iz komparativne perspektive*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
- UNESCO (2012). *International Standard Classification of Education ISCED 2011*. Montreal: UNESCO Institute for Statistic.
- Wirtschaftskammer Österreich (2013). *Ausbildungsmappe für Lehrbetriebe*. Wien: WKO
- WKO Lehrlingsstatistik (2014). *Hauptergebnisse Lehrlingsstatistik*. Retrieved August 20, 2014 from the World Wide Web https://www.wko.at/Content.Node/Interessenvertretung/ZahlenDatenFakten/Daten_zum_Thema_Lehrlinge.html

Подаци о ауторима

Милица Томић, дипломирани педагог, члан је Координационог тима за особе са квалификацијама стеченим у иностранству у Саветовалишту за мигранте у Бечу, Аустрија (Koordination der Anlaufstellen für Personen mit im Ausländerworbenen Qualifikationen, Beratungszentrum für Migranten und Migrantinnen, Wien, Österreich).

E-mail: m.tomic@migrant.at

Др Вера Спасеновић је ванредни професор на Одељењу за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду.

E-mail: vspaseno@f.bg.ac.rs

Др Емина Хебиб је ванредни професор на Одељењу за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду.

E-mail: ehbib@f.bg.ac.rs